

УДК 94:327.39:061.1ЄС(430+73)«199»

Я. Ю. Сергієнко
аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Запорізького національного університету

НІМЕЦЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ НА ТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Після Другої світової війни одним із ключових напрямів зовнішньої політики післявоєнної Німеччини стало трансатлантичне співробітництво зі Сполученими Штатами Америки. Саме воно дало можливість Федеративній Республіці Німеччина стати стабільною й розвинутою державою з економічної позиції, яка вже наприкінці ХХ століття стала претендувати на лідируючі позиції в Європі та світі загалом і вводити у свою зовнішньополітичну доктрину використання військового компоненту. Водночас вдалося не викликати в сусідів будь-якого страху, що в певний момент Німеччина спробує застосувати свою військову силу проти них. Напевно, головним чинником, який дав можливість трансформувати зовнішню політику Німеччини в такому напрямі, стала історична пам'ять. Не варто забувати й те, що багато сусідів і партнерів почали ставитись до цієї країни зовсім інакше, ніж у середині ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень. Українські дослідники практично не висвітлювали питання, що розглядається. Зате немало уваги йому приділяли російські вчені, зокрема Т. Арзаманова, В. Белов, Б. Бонвеч, К. Вяткін, Ю. Галактіонов. З німецьких дослідників цьому питанню приділяли увагу К. Хаке, Р. Лівінгстон, М. Штюрмер, Р. Андерегг. Однак навіть у роботах зазначених авторів низка аспектів досліджуються фрагментарно.

Метою статті є аналіз німецько-американського співробітництва в 90-і роки ХХ століття на тлі євроінтеграційного процесу та виділення певних особливостей, що були притаманні відносинам двох країн.

Виклад основного матеріалу. Якщо говорити безпосередньо про процес об'єднання Німеччини, то це можна назвати кульмінаційною точкою співпраці ФРН і США. Адже не секрет, що підтримка такої могутньої держави, як США, справила істотний позитивний вплив на успіх цього задуму й перебування в Північноатлантичному альянсі вже об'єднаної країни. І це незважаючи на певні спроби протидії з боку лідерів Франції та Великобританії того часу – М. Тетчер і Ф. Міттерана. Водночас для уряду США стало певною несподіванкою падіння Берлінської стіни. Щоправда, президент США Дж. Буш-старший уже 18 листопада 1989 року, відповідаючи на запитання кореспондента газети «Нью-Йорк Таймс», відповів, що, на його думку, сумніви деяких країн Європи щодо процесу об'єднання Німеччини надумані. Такі сумніви виникали через необхідність обов'язкового визнання світовою спільнотою західного кордону Польщі як східного кордону об'єднаної Німеччини, а також необхідністю нібито провести синхронізацію між об'єднанням країни та об'єднанням Європи загалом.

Не варто скидати з рахунків і той факт, що американська дипломатія побоювалась можливої реакції Ра-

дянського Союзу, незважаючи на низку демократичних перетворень у ньому в згаданий період. Єдиним, на що американці не були згодні під час вирішення «німецького питання», були дві речі:

– повторення чогось схожого на операцію «Дунай» 1968 року, коли СРСР та країни Варшавського договору ввели війська до Чехословаччини;

– допуск варіанта, коли СРСР почне торгуватись, щоб в обмін на дозвіл німцям створити єдину державу вони перестали б бути членами Північноатлантичного блоку або стали б нейтральною державою.

Також американці досить прохолодно зустріли так звану програму дій «10 пунктів» канцлера Г. Коля [3, с. 551–553]. Саме тому США чітко зайняли позицію, що нова Німеччина буде як членом Європейського Союзу, так і членом НАТО. Також вони вирішили керуватись принципами того, що першочерговими завданнями є стабільність обстановки в Європі та непорушність існуючих кордонів. Однак підхід американської сторони до проблеми об'єднання Німеччини змінювався залежно від ситуації у ФРН та НДР. На користь такої позиції вказує те, що коли розвал у всіх сферах життя НДР почав різко посилюватись і перетворюватись на неконтрольований, то американські дипломати стали наполягати на тому, що швидке об'єднання – найкраще вирішення цього питання. Нібито це дасть змогу максимально зберегти стабільність на континенті. США відразу ж спробували перехопити ініціативу в переговорах навколо об'єднання Німеччини. Найбільш яскравим прикладом цього є те, що ФРН і США вирішили, що питання об'єднання буде обговорюватися за формулою «2+4», а не в межах будь-яких міжнародних організацій [1, с. 124–125; 6]. Питання взагалі було вирішено не виносити на міжнародний рівень. У цей момент з'явився також новий напрям роботи американських дипломатів. Вони суттєво посилили підтримку реформаторського курсу М. Горбачова, намагаючись підштовхнути його до того, щоб у жодному разі не розглядати варіант виходу Німеччини з НАТО. Німці також запропонували Радянському Союзу істотну фінансову допомогу за те, що останній погодиться на розформування Західної групи військ, дислокованої на території Німеччини, та її поступове виведення. Не менш серйозну роботу американцям довелося проводити й серед європейських партнерів, зокрема Великобританії та Франції. При цьому компроміс вдалося знайти завдяки тому, що було прийнято рішення продовжити перебування американських солдатів у ФРН і прискорити процес європейської інтеграції. До речі, політична еліта ФРН не мала жодних ілюзій щодо «американських друзів». У США був свій національний інтерес – перемога в «холодній війні» та витіснення СРСР із регіону Центральної та Східної Європи. Цей момент навіть озвучив канцлер Г. Коль,

коли був із візитом у Вашингтоні в лютому 1990 року та провів двотижневі переговори з президентом Дж. Бушем-старшим. Він сказав про «унікальний історичний шанс для США».

Взагалі стосунки ФРН і США з питання об'єднання Німеччини можна назвати відмінними. При цьому зішлись в одній точці багато важливих факторів:

– відмінні відносини держсекретаря США Дж. Бейкера з президентом Дж. Бушем-старшим, а також із колегою з ФРН Г.-Д. Геншером;

– хороша робота тандему «Геншер – Коль». Не завжди керівнику зовнішньополітичного відомства та канцлеру вдавалося знайти порозуміння в низці питань, проте тут це сталося;

– відсутність будь-яких проблем і конфліктів, які могли б відвернути увагу й ресурси американських дипломатів від вирішення німецького питання [6].

У травні того ж року Дж. Буш-старший у німецькому місті Майнц розповів про концепцію співпраці між ФРН і США під назвою «Партнерство в лідерстві» [2, с. 244; 7]. Саме вона стала своєрідною відправною точкою зміцнення зв'язків між двома країнами, особливо в питанні, що розглядається. Однією із цілей стало формування основи, щоб обидві частини Німеччини в майбутньому стали єдиною державою, а також включення Бонна у вісь Парижа й Вашингтона. Щоправда, були й деякі мінуси:

– така концепція зберігала існуючу на той момент структуру німецько-американських зв'язків, виключаючи можливість проведення реформ у Північноатлантичному альянсі, наприклад, залучення до його структури НДР;

– ця стратегія була хорошим рішенням до початку 1990-х років, коли і Німеччина, і Франція були приблизно рівні за своїм політичним та економічним потенціалом. Однак за об'єднання Німеччини, навіть незважаючи на весь комплекс проблем, з якими довелося зіткнутись, вага Німеччини в тому ж ЄЕС ставала істотно більшою, що робило «особливе партнерство» із США, м'яко кажучи, проблематичним, адже інші партнери за європейським інтеграційним процесом могли б почати висловлювати підозри й побоювання;

– об'єднана Німеччина сприймалася без будь-якого побоювання країнами Європи лише в контексті процесу об'єднання Європи. Однак завдяки цій програмі могло скластися враження, що в Бонна більше привілеїв, ніж у Лондона, Парижа, Мадрида або будь-кого ще.

Не варто забувати також про те, що ФРН, на відміну від США, які були більше зайняті Радянським Союзом, а також перетвореннями в Прибалтиці, бажала створити «територію стабільності» в Центральній-Східній Європі. Звісно, під своєю неофіційною егідою. І на це направляли чималі фінансові ресурси. Водночас США не збирались миритися з втратами в секторі політики євробезпеки та взагалі свого впливу в регіоні [2, с. 248]. Навіть на такі речі, як створення спільної бригади Францією та Німеччиною або зміцнення Західноєвропейського союзу, у Вашингтоні дивилися з певним роздратуванням. Також уряд США був непоступливим у питанні того, щоб залучити до європейської системи безпеки країни, які були у Варшавському блоці. Американські політики також дуже прохолодно сприймали ідеї розширення ОБСЄ, ЗЕС та особливо НАТО,

оскільки бачили останню виключно як оборонне формування під егідою США та виключно для країн Західної Європи [2, с. 244]. Якщо говорити про залучення німців у врегулювання різних світових криз на початку 1990-х років, то адміністрація Дж. Буша-старшого бачила в цьому необхідність дотримуватись приблизно однакового курсу з німецькою стороною. Хоча така позиція не виправдала себе під час війни в Перській затоці, яка виявилася одночасно каталізатором цього двостороннього партнерства тадесь стала його кризою, адже показала, що економічна сила Німеччини та її політична вага аж надто сильно не співвідносяться.

До речі, варто сказати про те, що після розпаду Югославії уряд Німеччини одним із перших визнав незалежність Хорватії та Словенії в надії почати зміцнювати свій зовнішньополітичний авторитет. Це рішення з боку американського уряду вже Б. Клінтона піддалося серйозній критиці. Тодішній державний секретар США У. Крістофер зазначив, що «на плечі Німеччини лягла особливо відповідальність за розпад Югославської держави» [8].

На початку конфлікту США вирішили повністю передати питання з вирішення конфлікту європейським країнам. Однак «об'єднаній Європі» не вдалося певним чином вирішити цю проблему. У ній не знайшлося єдності навіть із питання того, яку зі сторін необхідно підтримати. Якщо ті ж німці були на боці визнаної ними Хорватії, то французи більше тяжіли до позиції сербів. Загалом європейським дипломатам нічого не вдалося зробити, і Вашингтон почав їх критикувати, при цьому нічого не пропонуючи натомість. Лише коли в конфлікт втягнулась і Боснія, Держдепартамент став відігравати більш активну роль. Хоча навіть на цьому етапі спроби врегулювати ситуацію не знайшли успіху. Наприклад, план «Венса – Оуена», який отримав назву завдяки своїм творцям – спеціальним представникам ООН С. Венсу та Д. Оуену, провалився. Низку інших документів чекала та ж доля (наприклад, так званий план «Оуена – Столтенберга»). Тоді американці запропонували патрулювати повітряний простір Югославії та почати поставки озброєння боснійським мусульманам. Тут уже проти виступила Німеччина, побоюючись початку конфліктів із силами UNPROFOR.

Фактично тільки жорсткі дії США, які виразились у повітряних нальотах, змусили сторони конфлікту шукати хоч якісь точки дотику. Згодом завдяки Дейтонським угодам, укладеним 14 грудня 1995 року, тимчасово вдалося стабілізувати ситуацію на території колишньої Югославії [4].

Після цього конфлікту німецькі політики зрозуміли, що Європа повинна виробити певну загальну чітку позицію в питанні загальноєвропейської безпеки. І німці вирішили, що саме вони можуть стати силою, яка допоможе об'єднати Європу. До того ж ці висновки збіглися з тим, що американці тривалий час не втручались у ситуацію на території колишньої Югославії, вважаючи її внутрішньою справою Європи. Загалом ситуація для Німеччини в цьому питанні виявилася сприятливою. Ця криза показала низці країн, що миротворчі місії мають досить обмежений потенціал, а в разі бойових дій необхідні вже більш жорсткі заходи.

Водночас співпраця США й Німеччини тривала. Обидві країни надавали активну фінансову підтримку

ку країнам Центральної та Східної Європи. Німеччина це робила, щоб зміцнити свої кордони на сході, а США хотіли створити тут ринкову економіку, а також підтримати молоді демократичні режими. Водночас американські дипломати не могли не помітити, що вплив Німеччини в регіоні збільшується, що трохи стурбувало і їх, і низку європейських країн. Також їх співпраця відбувалась у сфері протидії поширенню зброї масового ураження, зокрема ядерної, а також різним етнічним конфліктам. З огляду на те, що адміністрація Б. Клінтона ніби на деякий час залишила Європу наодинці із собою, Німеччина почала брати активну участь у будівництві європейських оборонних структур. Наприклад, у 1994 році в межах Північноатлантичного альянсу була прийнята концепція, що давала можливість застосовувати військову міць НАТО без участі США. У самій Німеччині політичні еліти намагалися зробити все можливе для того, щоб зміцнити свій зовнішньополітичний авторитет. Одним із таких кроків стало рішення Конституційного суду ФРН від 12 липня 1994 року, яке знімало заборону на використання формувань бундесверу в різних миротворчих місіях, насамперед під егідою ООН [5]. Водночас німці залишилися зацікавленими в тому, щоб США й далі мали військову присутність на континенті, адже такий стан не давав можливості критикувати ФРН, що вона намагається начебто проводити агресивну зовнішню політику.

Співпраця двох країн стала одним із найважливіших факторів, який дав змогу Німеччині дуже швидко зміцнити свій міжнародний авторитет та увійти до когорти країн, здатних ефективно й швидко вирішувати світові питання та врегульовувати різні конфлікти. Водночас було б неправильно думати, що ФРН завжди перебуватиме в межах зовнішньої політики США та не спробує в певний момент почати власну «гру». Звичайно, офіційні особи не могли собі дозволити будь-яких серйозних заяв на цю тему. Зате багато німецьких експертів не раз говорили й писали, що Німеччина вже «дозріла» до того, щоб стати самостійним політичним гравцем. Вони вважали, що США потрібний авторитетний двосторонній партнер у Європі в межах побудови загальної системи безпеки, а також реалізації проекту європейської інтеграції. І їх слова мали під собою певну основу. Однак Німеччина змогла більш-менш показати свою самостійність уже за часів правління Г. Шредера, коли відмовилась від участі у війні в Іраку з огляду на досить хиткі докази, представлені США, що мали свідчити про те, що в режиму С. Хусейна була в розпорядженні зброя масового ураження.

Висновки. Німецька зовнішня політика була орієнтована на інтеграцію в європейські структури ще із часів створення ФРН. І партнерські відносини із США завжди були важливим компонентом цього. Жодних змін цей напрям не зазнав і після об'єднання Німеччини. Більше того, Г. Колю вдалося втілити це в життя завдяки підтримці та посередництву США, які

виявились дуже надійним союзником, хоча й мали власні цілі.

Варто звернути увагу на один із ключових документів у сфері безпеки в Німеччині – «Білу книгу». У версії, прийнятій у 1994 році, говориться про те, що «фундаментом оборони Німеччини є НАТО, який є втіленням союзницької єдності в Європі та Атлантиці» [9]. Природно, що зміцненню зв'язків німців та американців сприяли спільні інтереси й цінності. При цьому вказано, що однією з головних функцій НАТО є забезпечення так званої загальної безпеки на континенті, проте вона не повинна являти собою лише колективну оборону. Вона також має включати запобігання кризам, реагування на них і врегулювання кризових ситуацій.

Можна сказати, що відносини із США стали важливим елементом політики уряду Г. Коля в межах процесу об'єднання Німеччини та європейської безпеки. Вони дали можливість ФРН зміцнити свій авторитет на міжнародній арені та підготуватись до того, щоб стати важливим політичним гравцем не тільки на європейській, а й на світовій арені.

Література

1. Арзаманова Т. Политика безопасности Германии на рубеже веков: аналитический обзор / Т. Арзаманова, М. Арзаманов. – М., 2001. – 108 с.
2. Германия. Вызовы XXI века / под ред. В. Белова. – М.: Весь мир, 2009. – 792 с.
3. История Германии: [учеб. пособие]: в 3 т. / под общ. ред. Б. Бонвеча, Ю. Галактионова. – М.: КДУ, 2008–2008. – Т. 3: Документы и материалы. – 2008. – 592 с.
4. Общее рамочное соглашение о мире в Боснии и Герцеговине (Дейтонские мирные соглашения) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/380/73/IMG/N9538073.pdf?OpenElement>.
5. Основной Закон Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/germany/german-r.htm#sub_para_N_700.
6. Anderegg R. Die USA und Europa. Gegensätze verschärfen sich / R. Anderegg [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.schweizerzeit.ch/0699/usa.htm>.
7. Bush G. A Europe Whole and Free. Rheingoldhalle. Mainz, Federal Republic of Germany, May 31, 1989 / G. Bush [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usa.usembassy.de/etexts/ga6-890531.htm>.
8. Pietka B. Kohl a rozbiecie Jugosławii / B. Pietka // Przegląd. – 2017. – № 29. – S. 40–41. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bohdanpietka.wordpress.com/2017/07/19/kohl-a-rozbiecie-jugoslawii/>.
9. White Paper on the security of the Federal Republic of Germany and the situation and the future of Bundeswehr (1994) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.resdal.org.ar/Archivo/d0000066.htm>.

Анотація

Сергієнко Я. Ю. Німецько-американське співробітництво в 90-х роках ХХ століття на тлі євроінтеграційного процесу. – Стаття.

У статті розглядається питання німецько-американського співробітництва в 90-х роках ХХ століття. Зокрема, приділяється увага позиції США в питанні об'єднання Німеччини, а також співробітництву американських дипломатів із ФРН у цьому питанні. У статті аналізуються дії ФРН у зовнішній політиці після об'єднання та реакція на них у політичних колах Америки. Підкреслюється, що спільні дії США та ФРН у вирішенні конфлікту в Югославії, співробітництво двох країн після розпаду Радянського Союзу та Організації Варшавського договору, зовнішньополітична активність Німеччини в країнах Центрально-Східної Європи стали одними з найважливіших чинників зростання геополітичної ваги ФРН на світовій політичній карті. Також у статті розглядається питання зростання зовнішньополітичного авторитету ФРН на тлі процесу європейської інтеграції та певного сприяння цьому процесу з боку США. У цьому контексті наводиться роль Німеччини в урегулюванні конфлікту на теренах колишньої Югославії.

Ключові слова: США, Німеччина, об'єднання, зовнішня політика, процес євроінтеграції.

Анотация

Сергиенко Я. Ю. Немецко-американское сотрудничество в 90-х годах ХХ века на фоне евроинтеграционного процесса. – Статья.

В статье рассматривается вопрос немецко-американского сотрудничества в 90-х годах ХХ века. В частности, уделяется внимание позиции США в вопросе объединения Германии, а также сотрудничеству американских дипломатов с ФРГ в этом вопросе. В статье анализируются действия ФРГ во внешней политике после объединения и реакция на них в политических кругах Америки. Подчеркивается, что совместные действия США и ФРГ в раз-

решении конфликта в Югославии, сотрудничество двух стран после распада Советского Союза и Организации Варшавского договора, внешнеполитическая активность Германии в странах Центрально-Восточной Европы стали одними из важнейших факторов роста геополитической роли ФРГ на мировой политической карте. Также в статье рассматривается вопрос возрастания внешнеполитического авторитета ФРГ на фоне процесса европейской интеграции и определенного содействия этому процессу со стороны США. В этом контексте приводится роль Германии в урегулировании конфликта в бывшей Югославии.

Ключевые слова: США, Германия, объединение, внешняя политика, процесс евроинтеграции.

Summary

Sergienko Ya. Yu. German-American cooperation in the 90's of the XX century against the background of the European integration process. – Article.

The article deals with the issue of German-American cooperation in the 90s of the XX century. In particular, attention is paid to the position of the USA in the issue of the unification of Germany, as well as the cooperation of American diplomats with Germany. In the article analyzes the actions in foreign policy of the FRG after unification and reaction of the American politicians to them. It is emphasized that the joint actions of the USA and Germany in resolving the conflict in Yugoslavia, the cooperation of the two countries after the collapse of the Soviet Union and the Warsaw Treaty Organization, Germany's foreign policy activity in the countries of Central and Eastern Europe have become one of the most important factors in the growth of the geopolitical role of the FRG on the world political map. In the article examines the issue of increasing the FRG foreign policy authority against the backdrop of the process of European integration and certain assistance to this process by the USA. In this context, Germany's role in resolving the conflict in the former Yugoslavia is cited.

Key words: USA, Germany, unification, foreign policy, European integration process.